

Muharem Omerdić

TRAKTAT O UČENJU ISLAMSKIH FRAKCIJA OD MUHAMEDA IBN PIRA 'ALI EL-BERGILIJA

Do nazad nekoliko godina kod nas se nije posvećivala posebna pažnja proučavanju islamskih frakcija, njihovog djelovanja i učenja. Postoji nekoliko kraćih radova i osvrt na pojedine frakcije ili letimičan osvrt na više njih, ali to nije ni blizu onoga što jedan obrazovan čitalac treba da zna o tom važnom području islamske nauke. U posljednje dvije godine revija »Islamska misao« je objavila više prijevoda i originalnim radova iz tog područja. Tako smo se, između ostalog, susreli sa razmatranjima razvoja i učenja islamskih frakcija od najpoznatijeg hereziografa Ehu Mensura 'Abdul-Kahira el-Bagdadija i cjelovitim djelom Fahrudina er-Razija »El-Itikadatu fireki-l-muslimin ve-l-mušrikin«. Također se, na predmetu akaida, na Islamskom teološkom fakultetu u Sarajevu, izučava ovo područje što je dokaz da se kod nas pojavio interes i potreba za izučavanjem islamskih frakcija i njihovog učenja. Brojna djela na Zapadu, originalne studije i prevodi o islamskim frakcijama, u više izdanja, potvrđuju interes naučnih krugova na njihovo učenje i djelovanje.

Do danas je u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu pronađen samo jedan rukopis o učenju islamskih frakcija, koji će biti predmet ovoga rada, što potvrđuje da na našim prostorima nije vladao interes za tu problematiku. Neoriginalna islamska učenja nisu mogla naći plodno tlo u našim krajevima obzirom da su pripadnici islama bilo čvrsto opredjeljeni za učenje ehli sunneta ve-l-džema-ata i da su islamski naučnici, koji su ovdje djelovali, bili budni čuvari čistote islamskog učenja i prakse. Doduše, islam je u naše krajeve došao, uglavnom, posredstvom Turaka, koji također, nisu bili skloni frakcionaštvu u vjeri, pa to ima jednu dublju osnovu koja je obezbjeđivala čistotu islamske perspektive u nas do današnjih dana.

Pojavom četiri savremene islamske frakcije: (babije, behaije, kadijanije i ahmedije), te prodorom njihovih ideja u Evropu, bilo je sporadičnih pokušaja infiltracije njihovog učenja i u naša područja. Međutim, ulema je putem raznih napisa u brojnim vjerskim i drugim listovima dala svoju kvalifikaciju toga učenja, tako da ni tada nije došlo do uvlačenja neislamskih tendencija među ovdašnje muslimane.

Postoje ozbiljna mišljenja da su *hamzevije* bile organizirana frakcija obzirom da u svome učenju i djelovanju imaju osnovne uslove koji karakterišu i druge poznate frakcije. Kao što se proučavaju

druge strane hamzevijskog pokreta, uskoro će se, vjerujemo, dati ocjena i ovog pitanja što će biti od velikog značaja za ovu granu islamske nauke. (Dr. Muhamed Hadžijahić, Hamzevijska sekta i njen osnivač Hamza Bošnjak, Život, Sarajevo XXV/1976, br. 1, str. 79-91).

Sve islamske frakcije, u osnovi, su pokušale islamskoj misli dati jedan novi, ali neoriginalni pristup i tumačenje, shodno svojim težnjama, slobodi i neodgovornosti, zbog čega su nazivane pogrdnim i ponižavajućim imenom ehlu-l-ehvai ve-l-bide'i (poklonici strasti i revizionizma). Nisu se libili prelaziti granice zdravog umovanja iznoseći u svome učenju i ono što je suprotno slovu Kur'ana i Sunneta, atakujući na ličnost Poslanika i na njegovu misiju. Možda osnivači pojedinih frakcija nisu imali takve daleke namjere, međutim njihovi nasljednici nisu poštovali svetost Istine, u što se možemo uvjeriti, recimo, proučavanjem šiijskog krila »zejdija«. Tu se da vidjeti umjerenost i principijelnost njegovog osnivača, Zejda b.' Alija b. Husejna, ali i kasnija ekstremnost njegovih nasljednika. Takav je slučaj, uglavnom, i sa drugim frakcijama.

Najpoznatiji islamski autoriteti su se bavili proučavanjem islamskih frakcija, što je razumljivo, jer je frakcionaštvo razdiralo islamsko društvo i prijetilo izopačenjem vjerovanja širokih muslimanskih masa. Na temu »odbrana islamskog učenja od frakcionaša, njihovog učenja, tendencija i podvala« napisano je više kapitalnih djela, traktata i studija, u kojima se pokušalo djelimično ili potpuno istražiti uzroke i posljedice takvog negativnog djelovanja unutar islama. Od tih djela svakako je vrijedno spomenuti »Mekalatu-l-islamijjin« od El- -Eš'arija, »El-Mekalat« od El-Maturdija, »Reddun ehli-l-ehvai ve-l-bi- de'i« od Et-Taraifija, »El-milelu ve-n-nihalu« od Ebu-l-Muzafera el-Bagdadija, zatim »El-Fisal« od Ibni Hazma, »El-arau ve-d-dijane« od En- -Nevbahtija itd. (Ibn 'Asakir, Tebjinu kezibi-l-mufteri, Damask, 1347. h. str. 20). Pristupi su bili različiti sa istim ciljem, da se odbrani izvornost islamskog učenja od ekstremnih ljudi, fanatika i mešetara različitih pobuda i namjera.

Fazlur Rahman je došao do zaključka, na osnovu ozbiljnih istraživanja, da je *haridžije* pogrešno nazivati sektom, držeći to odveć strogim i rigoroznim, da bi odmah nakon te konstatacije istakao »da su oni, bezobzirnošću koju su pokazali upotrijebivši oružje protiv za- jedinice, sami sebe izopačili iz šire zajednice; ali u njihovoj doktrini nema ničeg što bi nužno dovelo do samoekskomunikacije.« (Duh Islama, Beograd, 1983, str. 38). Sličnu toleranciju gaji i Husejn Nasr prema šiijama. Fazlur Rahman, međutim, u šiijskoj doktrini vidi »jednu važnu šizmu u islamu«. Za razliku od haridžije, šiije su »tokom vjekova razvijali doktrinu o Božijem pravu, kako u odnosu na vjeru tako i u odnosu na politički život, koje je nespojivo sa samim duhom idžme.« (Nav. djelo, str. 239).

Šiije su u svom ekstremizmu išli dotle da su negirali Poslanikovim drugovima svaku vrijednost, neke od njih naziva bogohulnicima i razvratnicima, dajući pravo vlasti jedino Aliji i njegovim potomcima. Kasnije su neki postali toliko fanatični (sebijs, gulati) pripisujući Aliji božansku narav, a njegovim nasljednicima božansko nadahnuće i be

smrtnost. Zagovarali su mnogobrojne nesporazume i nemoguće stvari (hulul, tenasuh, redž'at, tekijju) koje se nisu mogle uskladiti niti pomiriti sa originalnim islamskim učenjem. Haridžije su, vodeći neprijateljstva prema svim muslimanima, posebno prema Aliji i Umajadima, proglašavali otpadnicima od islama sve one koji nisu haridžije, zatim tvrdili da je u kur'anski kodeks ubačeno poglavlje »Jusuf«, da je većina Poslanikovih izreka izmišljenja i sl.

Mu'tezilije su se pojavile u prvoj polovini drugog stoljeća po hidžri. Imali su tendenciju naglog širenja, mada u početku tajno, da bi u doba halife Me'muna činili razna zlodjela u cilju nasilnog provođenja svoje doktrine i učenja. Njihovom nastojanju su se suprotstavili vrhunski autoriteti tog doba, o čemu govore mnogobrojna djela i rasprave. Mu'tezilijska krutost, nepopustljivost i energičnost u zagovaranju racionalnog metoda na štetu tradicije, u pojedinim razdobljima, išla je do pravog bezumlja. To je bio svojevrsan izazov za ehli sunnet, da su se morali uhvatiti u koštac sa njihovim nastojanjima, što je dovelo do niza problema štetnih prije svega po islam i islamsku nauku. Više autora mu'tezilijama zahvaljuje nastanak »Ilmul-kelama«, korištenje filozofskih problema u ovoj nauci i obogaćivanje islamskih znanosti onim pitanjima koja se do tada nisu pojavljivala.

Murdžije (kraj I stoljeća po hidžri) su bili vrlo širokogrudni prema griješnicima i skloni odgađanju odgovornosti za počinjene prekršaje. Držali su važnim jezičku izjavu kao svojevrsan dokaz pripadnosti islamu. Obzirom da su bili nezainteresirani za događanja na političkom planu, kao i džebrije, halife su ih puštali na miru i tolerisali njihovo otvoreno kršenje islama.

Kaderije čovjeka proglašavaju stvoriteljem njegovih djela, potpuno slobodnim u svom djelovanju na koje nema uticaja nikakav vanjski uzrok, čak ni Bog. U drugu krajnost idu *džebrije* za svoje grijehe okrivljujući drugoga, tvrdeći da se zbog vlastite nemoći nisu u stanju suprostaviti vanjskim uzrocima te zato neće biti odgovorni za svoja djela.

Savremene islamske frakcije *babije* i *behaije* su u svom programu imale rušenje islama i predstavljanje njegovog učenja u krivom svjetlu, što je dovelo do toga da ih i neislamski autori proglašavaju nemuslimanima, kršćanskom sektom »bahai« itd. *Kadijanije* i *ahmedije* su išle sličnim putem kao i prethodne dvije frakcije, služeći kolonijalnim silama u porobljavanju, eksploataciji i iscrpljivanju islamskih naroda što je dovelo do toga da su ih kasnije, po povlačenju njihovih mecena, mnoge države stavile van zakona, a brojna islamska udruženja, organizacije i naučnici proglasili nemuslimanima.

Muhamed b. Pir 'Ali el-Bergili (929-981/1523-1573) pisac djela o islamskim frakcijama »Tuhfetu-l-mustersidin fi bejani mezahibi fi-reki-l-muslimin« je rođen u Balikasri. Bio je značajan islamski autoritet u zemljama pod turskom upravom. Njegova ortodoksnost, istaknuta u brojnim djelima, obezbijedila mu je značajno mjesto u islamskoj nauci sve do današnjeg dana. Koliko je i na našim prostorima bio prisutan dovoljno svjedoče brojna djela i rukopisi koji se čuvaju u raznim bibliotekama širom Jugoslavije. Do danas je jedno njegovo djelo

»Wasiyyetnama« prevedeno i objavljeno na našem jeziku, na što ukazuje mr. Nijaz Šukrić (Zbornik radova Islamskog teološkog fakulteta u Sarajevu, 1/1982, str. 117), dok je Salih Trako tome posvetio širu raspravu pod naslovom »Šerhi Wasiyetname sa prevodom na srpsko-hrvatski jezik« u »Analima« GH biblioteke u Sarajevu (V-VI, str. 117-127). Čolić Mustafa iz Jajca je preveo »Et-tarikati muhammedije«, djelo koje pripada El-Bergiliju, a njegovo treće djelo donosimo u nastavku ovoga rada.

Prof. Kasim Dobrača izražava sumnju da »Tuhfetu-l-musterši- din...« pripada El-Bergiliju, zbog stila kojim je pisano (Katalog arapskih, turskih i perzijskih rukopisa, Sarajevo, 1963, I, str. 406). Međutim, takvoj sumnji nema mjesta, jer više svjetskih autora ga pripisuju El-Bergiliju (Brockelmann, II, 584; Ismail paša, 11252; Katalog glavne vakufske biblioteke u Bagdadu, II, 537. itd.).

El-Bergilijevo djelo »Tuhfetu-l-musteršidin...«, po kome smo sačinili naredni prevod na naš jezik nalazi se u jednom kodeksu od četiri rukopisa u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu pod br. R-2268. Sva djela u kodeksu su iz dogmatike, L. 79, 20 X 15, u kožnom povezu sa preklopom, ukrasnim rozetama i ugaonim arabeskama floralnih motiva, djelimično oštećenim. Djelo pod br. 1. u kodeksu je »*Bahru-l-kelem*« od En-Nesefija (L. 1-33); pod br. 2. »*Telhisu-l-kifaje fi-l-hidaje*« od Es-Sabunija (L. 33-64); pod br. 3. »*Tuhfetu-l-musteršidin fi bejani mezahibi fireki-l-muslimin*« od El-Bergilija (L. 66-72) i pod br. 4. »*Risaletun fi fedaili ehlu-s-sunne ve-l-džema'a ve mezhebu-hum*« od nepoznatog pisca (L. 73-79).

Rukopis pod br. 3. u kodeksu ima sljedeća obilježja: pisan je jednostavnim nesh-talikom na bijelom, debljem i dobro očuvanom papiru, crnom tintom; na nekoliko mjesta, neznatno vlagom zaprljano, što ne smeta čitanju; ima vlastitu folijaciju; istaknutije riječi, počeci novih poglavlja, nazivi frakcija, redni brojevi i interpunkcija pisani crvenom tintom. Prepis datira iz 1112. po h. od nepoznatog prepisivača.

U ovom djelu je El-Bergili na vrlo vješt način dao presjek učenja islamskih frakcija, njihovih imena i broj, ponegdje bez nužnih objašnjenja, što nas je prisililo da damo neke bilješke radi bolje razumljivosti samog teksta.

Prevod djela:

Fol. 66b

U ime Allaha, Milostivog, Samilosnog!

Hvala Allahu, koji nam je pokazao istinu istinom i uputio nas da je slijedimo, i ukazao nam da je krivi put — zabluda, podarivši zaštitu od nje. Neka je blagoslov i mir na Njegovog Poslanika i prijatelja, odabranog Muhameda. Onaj ko njega bude slijedio je pristalica njegovog puta i (član) Zajednice (muslimana), željan da umre kada mu smrt dođe kao musliman. Blagoslov i mir na Poslanikovu plemenitu porodicu i njegove poštovane drugove, a onaj ko ih bude volio

uživaće sigurnost i zaštitu i biće proživljen na budućem svijetu u društvu najodabranijih vjernika.

Potom,

Ovo je kratki traktat u kome je izloženo učenje (vjernih) pripadnika Poslanikovog puta i puta njegovih drugova, neka je Allah sa njima zadovoljan, i o njihovom vjerovanju, kao i izlaganje učenja islamskih frakcija pod naslovom:

TUHFETU-L-MUSTERŠIDIN FI BEJANI MEZAHIBI FIREKI-L-MUSLIMIN (Poklon tragaocima istine o tumačenju učenja islamskih frakcija).

Na pravi put upućuje uzvišeni Allah, Gospodar svjetova!

Prenosi se Poslanikova izreka:

»Pocijepaće se moji sljedbenici na sedamdeset i tri krila, zbog čega će svi biti kažnjeni vatrom, osim jednog. Krilo spasa su pristalice Vjerovjesnikovog puta i Zajednice, te će u džennet, a svi ostali će u džehennem!«¹⁾

Da nas Bog sačuva ognjene vatre u koju će upasti poklonici novotarija i frakcionaštva. Svaka frakcija ima svoje učenje i vjerovanje različito od učenja i vjerovanja drugih frakcija.

Fol. 67a

Što se tiče učenja i vjerovanja pripadnika tradicije (sunne) ono se ogleda u sljedećem:

Dužnost je vjerovati da je svijet nastao i da je on nešto drugo, a ne Bog. Dokaz nastalosti svijeta je u njegovom neprekidnom mijenjanju iz sata u sat, iz trena u tren. Sve ono što se mijenja je nastalo, pa prema tome, i svijet je nastao. Kada se utvrdi nastalost svijeta, nužno je, potom, utvrditi postojanje njegovog Stvoritelja, a to može biti samo Allah, jedan i jedini, živi, postojani, vječni, moćni, sveznani, koji sve čuje i vidi, koji govori i Svoju volju ima, kome nije ništa slično. On nikoga nije rodio, niti je rođen i niko Mu nije ravan. Nije

¹⁾ Naučnici koji su se bavili proučavanjem islamskih frakcija koristili su i pozivali se na ovu Poslanikovu izreku, posvećujući joj značajnu pažnju.

Eš-Šehrestani (Ebu-el-Feth Muhammed b. 'Abdulkerim b. Ebu Bekr Ahmed, 479-548/1086-1153) u svom poznatom djelu o frakcijama »El-milelu ve-n-nihal« ne ulazi u ocjenu vjerodostojnosti spomenutog hadisa nego ga navodi, kao i neke druge, koji potvrđuju da će biti ljudi sa različitim sklonostima, ali da će pravi njegovi sljedbenici ostati dosljedni učenju islama i složni na istinu. Autor je na stanovištu da je moguće da bude samo jedna grupa, među svim islamskim frakcijama, pravovjerna dok su ostale djelimično ili potpuno odstupile od izvornog islamskog učenja. (Vidi: Eš-Šehrestani, El-milelu ve-n-nihal, Bejrut, 1980, I, str. 13.)

Suprotno Eš-Šehrestanijevom stavu da će »od sedamdesetri frakcije biti samo jedna spasena« Fazlur Rahman ističe vlastiti dojam da su većina njih »pravne i teološke škole« pozivajući se na identične stavove Goldzihera i dr. (Vidi: Fazlur Rahman, Duh islama, Beograd, 1983, str. 235.)

Hadise o frakcionaštvu među muslimanima u različitim verzijama donose najpoznatiji i najautoritetniji sakupljači Poslanikove tradicije, kao: Buharija, Muslim, Ebu Davud, Tirmizija, Hakim, Ibnu Hibban, Taberanija, Ibnu 'Adij i El-Hatib.

tjelesan,; ni supstancija ni akcident, opisan je Svojim ličnim opisom, ima najljepša imena i najuzvišenije attribute, vječan je po Sebi, a Njegovi atributi su neodvojivi od Njegovog Bića. Govor Mu je atribut kao što su i život, vječnost, moć, znanje, mudrost, sluh, vid, moć stvaranja i opskrbljivanja. Njegovi atributi nisu uporedivi sa atributima ljudi kao što ni Njegovo Biće nije primjerno bićima stvorenja.* i 2)

Vjerujemo da je Kur'an Njegov govor, vječan je, nije nastao. Ko kaže da je Kur'an stvoren, taj je novator, izgubljeni i zalutali nevjernik.³⁾

Vjerujemo da je i dobro i zlo po Njegovoj odredbi, stvaranju i moći. On čini što želi i vlada kako hoće. On ne odgovara nikome za ono što učini, niti ko drugi, osim Njega, može stvarati. On ostavlja u zabludi koga hoće.⁴⁾

Vjerujemo u nejasne ajete (mutešabihat) izbjegavajući njihova tumačenja, niti se rasputujući o njihovim smislovima, kao što je to učinio neki čovjek pitajući imama Ahmeda b. Hanbela (neka je Allah sa njim zadovoljan), o »istivau« — Božjem gospodarenju Arša-, pa je on odgovorio: »Istiva' je utvrđen, vjerovati u to je dužnost, način je nepoznat, a pitanja (na tu temu) su novotarija.«⁵⁾

Pol. 67b

Mi držimo istinom slanje poslanika od Allaha. Istina je ono što je objavljeno (našem) Vjerovjesniku i istina je sve ono što su po

²⁾ Bog se ni sa čim ne može upoređivati, ni po Biću ni po atributima. Kod mnogih autoriteta to je bogohulno. Ortodoksni vjernici su na stanovištu da su Božiji atributi vječni kao i Njegovo biće mada se ovog stava neke frakcionaške škole ne drže. Također je trajala rasprava, da li su atributi Biće, odvojeni od Bića, ni Biće a ni nešto izvan Bića. Mu tezilijsko-kade-rijska škola negira vječnost atributa govora, vida, sluha, znanja i si. Islamska frakcija antropomorfista (mušebbhija) kažu da Bog ima lice (vedžh) i oko ('ajn) slično ljudskim organima. Kada govore o Božijoj ruci (Jedullah) tvrde da je slična ljudskoj ruci, sa šakom i prstima. Frakcija sifatija kaže da Bog ima lice i oko i da su to Njegovi atributi. (Vidi: Ebu Mensur 'Abdul-Kahir el-Bagdadi, Usulu-d-din, bez godine i mjesta izdavanja, str. 109.)

³⁾ Božiji govor je vječno Njegovo svojstvo. Kur'an je Njegov govor. Kerramijska frakcija tvrdi da je Božiji govor Njegova moć, pa kad nešto zaželi kazati, riječ »nastane« u Njemu. Slično tvrde kaderije i mu tezilije. (Nav. izvor, str. 106. Također vidi: Eš-sejh Hafiz b. Ahmed Hakeml. El-'akai-du-l-islamijje 'akidetu ehli-s-sunne ve-l-džema'a; bez mjesta i godine izdavanja, str. 29.)

⁴⁾ »On upućuje na pravi put, spašava i čuva od zabluda koga hoće iz svoje dobrote, a napušta, u zabludi ostavlja i u kušnje baca koga hoće po Svojoj pravdi, jer ta Njegova djela nisu ništa drugo nego slobodno raspolaganje s onim što je Njegovo apsolutno vlasništvo, u kome On raspolaze onako kako je znao u bespočetnosti, sve što će u buduće biti i što će Njegovi robovi prema udjelu svoje slobodne volje, a ne pod presijom i silom, raditi, bilo to pokornost ili grijehenje, bezvjerstvo ili vjerovanje.« (Hasan Kafi Prusćak, Džennetske bašče o temeljima vjerovanja, Šarajevo, 1979, str. 26.)

⁵⁾ Svi islamski velikani misli i nauke su na stanovištu da je »istiva'« nepoznat i da na tu temu ne treba voditi rasprave obzirom da je ovaj problem pretežak za čovjeka i njegov um. Diskusija o »Istivau« je bid'a (novotarija), a svi zaključci na tu temu proizvoljni. Zato se, vele, treba držati kur'anskog uputstva: »Mi vjerujemo u njih, sve je od našeg Gospodara.« (Kur'an: III, 7.) »Mi u Allaha vjerujemo, a ti budi Svjedok da smo Mu poslušni.« (Kur'an: III, 52.)

slanici prenijeli od Boga kao: kazna i nagrada u grobu, postavljanje pitanja od Munkira i Nekira, proživljenje iz groba, iskušenje, sakupljanje, polaganje računa, tezulja djela, zagovorništvo, knjige djela, most, džehennem i kazna onima koji zapadnu u njega, džennet i nagrađivanje onih koji tu uđu; sve je to, bez izuzetka, istina, tačno i izvorno, bez sumnje. Ovo su samo neke istine koje vjeruju pripadnici tradicije.⁶⁾

Ovdje nećemo spomenuti učenja i vjerovanja svih frakcija. Zbog toga, ko želi da se šire i potpunije upozna sa njihovim učenjem, može se obratiti na djelo »El-milelu ve-n-nihal«⁷⁾ u kome se iznose sva frakcijska učenja i vjerovanja.

Nakon gore navedenog, ovdje ćemo navesti, ako Bog da, nazive muslimanskih heterodoksnih frakcija, formalno vezanih za šeri'at, i neka njihova učenja o osnovnim pitanjima vjere.

Postoji šest glavnih muslimanskih frakcija u čijem učenju se nalaze elementi heterodoksije: džebrije, kaderije, kerramije, mu'attalije, rafidije i nevasibije.⁸⁾

Što se tiče džebrija, oni niječu slobodu ljudske djelotvornosti i u tom smislu kažu: čovjek ne djela, niti ima mogućnost izbora u pobožnim ili grijешnim radnjama i samozaradi, njegova sloboda je slična lebdećem lišću sa drveća. Dalje nastavljaju: čovjek je ispričan za svoje prekršaje i neće imati prijekora za to. Ovakva njihova rezonovanja su naklapanja, kako se to vidi iz riječi Uzvišenog: »(To će im biti) kao nagrada za ono što su učinili.«⁹⁾ Kao i iz Njegovih riječi: »... pa ko hoće-neka vjeruje, a ko hoće-neka ne vjeruje!«¹⁰⁾

Kaderije kažu: Allah nije Stvoritelj ljudskih djela, nego čovjek stvara svoja djela i nije ovisan u sticanju opskrbe, niti u pokoravanju. Njihova stanovišta su neispravna na osnovu riječi Uzvišenog:

»Allah stvara i vas i ono što napravite.«¹¹⁾

6) Sve navedeno je ustanovljeno Kur'anom i Sunnetom i okosnica je vjerovanja ortodoksnih muslimana. Mnogobrojna akaidološka djela o ovim pitanjima raspravljaju pojedinačno, držeći se najautoritativnijih islamskih izvora. (Hakemi, nav. djelo, Obrada 200 najznačajnijih akaidoloških problema ehli-sunnetskog učenja).

7) Autor vjerovatno misli na kapitalno djelo poznatog islamskog naučnika, hereziografa i komparatiste Ebu-el-Fetha Muhameda b. 'Abdulkerima b. Ebu Bekra Ahmeda Eš-Sehrestanija, koje je doživjelo brojna izdanja. Pod navedenim naslovom je poznato djelo Ebu Mensura Abdulkahira el-Bagdadija koje je također štampano, kao i djelo Ebu Muhameda el-Jemena za koje do danas nemamo informaciju da je štampano. (Jedan primjerak ovog djela u rukopisu se čuva u Glavnoj vakujskoj biblioteci u Bagdadu pod brojem: R 6819).

8) Ebu Mensur Abudukahir el-Bagdadi u »El-ferku bejne-l-firek«, str. 20-26, navodi sljedeću podjelu: Haridžije, mu'zelije i kaderije, rafidije-šije, nedždžarije, batinije, murdžije, bekrije, dirarije i kerramije. Eš-Sehrestani u »El-milelu ve-n-nihal«, str. 15, spominje četiri velike porodice frakcija: kaderije, sifatiye, haridžije i šije. Ebu-el-Hasan el-Eš'ari u »Mekalatu-l-islamijjin« spominje deset grupacija: šije, haridžije, murdžije, mu'tezilije i džehmije, dirarije, husejnije, bekrije, 'ammije, ashabu-hadis (tradicionaliste) i kullabije.

9) Kur'an: LVI, 24.

10) Kur'an: XVIII, 29.

11) Kur'an: XXXVII, 96.

Fol. 68a

Kerramije uče da je Bog antropomorfan stvorenjima i zagovaraju Mu tjelesnost i supstancionalnost: pripisuju Mu dvije ruke i dvije noge slične našim rukama i nogama, da ima stas sličan našem i da je ovisan o mjestu i vremenu. Uzvišeni je Allah daleko od onoga što Mu oni govore, visoko od izmišljotina silnika koji niječu Njegove riječi:

»Niko nije kao On! On sve čuje i sve vidi.«¹²⁾

Mu'attalije su ona frakcija koja lišava Boga svih atributa (ta'til), pa Mu npr. niječu vječnost, ličnost (hej-et), moć, volju, sluh, vid i ostale božanske i gospodarske attribute.

Nevasibije optužuju Aliju da je počinio nevjerstvo i drže obavezom vođenje neprijateljstva protiv njega. Vjerovjesnikove drugove ne drže muslimanima, osim Ebu Bekra i Omera (neka je Allah sa njima zadovoljan), klevećući ih i negirajući riječi Božije:

»Reci: — Ne tražim za ovo nikakvu drugu nagradu od vas, osim pažnje rodbinske.«¹³⁾

Rafidije vrijeđaju i kleveću Ebu Bekra i Omera (neka je Allah sa njima zadovoljan), ne iskazujući naklonost ni prema jednom drugom ashabu, osim Alije. Jedni zagovaraju fatalizam (džebr), dok su drugi otišli dotle da su određivali Muhamedu a.s. partnera u poslanstvu, na taj način niječući riječi Uzvišenog:

»Muhamed nije roditelj ni jednom od vaših ljudi, nego je Allahov poslanik i posljednji vjerovjesnik.«¹⁴⁾

Isto tako, (rafidije) niječu i sljedeće Poslanikove izreke upućene na Aliju i Omera:

»Ti kod mene zauzimaš mjesto kakvo je zauzimao Haran kod Musa-a, s tom razlikom, što iza mene nema više poslanika.«

»Kad bi neko poslije mene bio vjerovjesnik, to bi bio Omer, sa kojim bi se završilo poslanstvo.«

Pošto je završeno vjerovjesništvo sa Muhamedom a.s. i hilafet je završen sa Alijom r.a.

Fol. 68b

Imami 'Azam kaže da svaka od spomenutih frakcija ima svojih dvanaest krila, što u zbiru iznosi sedamdeset i dvije frakcije. Među sobom se razlikuju u učenju i drugim novotarijama.

I — Kaderijska frakcija¹⁵⁾

Kaderijska frakcija se pocijepala na dvanaest sljedbi i to:

¹²⁾ Kur'an: XLII, 11.

¹³⁾ Kur'an: XLII, 23.

¹⁴⁾ Kur'an: XXXII, 40.

¹⁵⁾ Autor pod nazivom »kaderije« govori o dvije srodne frakcije: o kaderijama i mu'tezilijama. Više istraživača ih poistovjećuje, što je i ovdje, vjerovatno, slučaj.

1 — *Vasilije* koji uče da se vjerniku-počiniocu velikog grijeha, npr. prostitucije, konzumiranja alkoholnih pića i krađe, ne može reći da je vjernik, jer osloviti nekoga vjernikom je odlika, a grijешnik nema pravo na to.

2 — *Huzejlje* niječu vječni boravak u džennetu vjernicima i vječni boravak u džehennemu onima koji ne vjeruju.

3 — *Aslehije* zagovaraju Božiju obaveznost preusmjeravanja ljudi. Tvrde da nije dopušteno da Bog nekoga ostavi na krivom putu, čime negiraju riječi Uzvišenog:

»Allah u zabludi ostavlja onoga koga hoće, a na pravi put ukazuje onome kome hoće.«¹⁶⁾

Također, kažu da je Bog bio obavezan da šalje vjerovjesnike.

4 — *Mu'ammerije* uče da je Allah Stvoritelj tijela, a potom svaki organizam postaje »stvoritelj« po Njegovoj želji. Ovakvom konstatacijom su zaniijekali riječi Uzvišenog:

»Postoji li, osim Allaha, ikakav drugi stvoritelj?«¹⁷⁾

5 — *Kejsanije* vjeruju da nema nagrade za pokorne, niti kazne za nepokorne. Ne postoji ni džennet ni džehennem, vele oni.¹⁸⁾

6 — *Jemamije* negiraju obaveznost džume, a time i riječi Božije:

»... pođite da molitvu obavite ...«¹⁹⁾ tj. džumu.

7 — *Džahizije* tvrde da su Persijanci bolji od Arapa.

8 — *Behšemije* tvrde da onaj ko se pokaje za jedan grijeh, pokajanje mu neće biti valjano sve dotle dok se ne pokaje za sve grijeha. Ko bude ubijen, umro je prije suđenog časa, time niječući riječi Uzvišenog:

»Svaki narod ima konac, a kad konac njegov dođe — ni za tren ga nećemo moći ni odložiti ni ubrzati.«²⁰⁾

Mu'tezilije ih danas povezuju za Ebu Hašima.²¹⁾

Eš-Sehrestani smatra da mu'tezilije još nazivaju: Ashabu-l-'adli ve-t-tevhid, kaderije i 'adlije.

Kaderije i mu'tezilije zagovaraju potpunu slobodu čovjekovog djelovanja bez ovisnosti vanjskih uzroka. Više autora citiraju Poslanikovu izreku da su kaderije »međusije« među njegovim sljedbenicima. Oni ne priznaju Božiju predodredbu i tvrde da se ništa ne događa prema unaprijed određenom planu i zakonu. (Eš-Sehrestani, Nav. djelo, 1/43.).

¹⁶⁾ Kur'an: XXXV, 8.

¹⁷⁾ Kur'an: XXXV, 3.

¹⁸⁾ Eš-Sehrestani ovoj frakciji daje matično mjesto jednog razgranatog šiijskog krila. U tom smislu ide el-Bagdadi i više drugih autora. Prema Eš-Sehrestaniju, kejsanijske sljedbe su: muhtarije, hašimije, bejanije i rizamije. (Eš-Sehrestani, Nav. djelo, 1/147-153.).

Ali Mustafa el-Gurabi kaže da je ova frakcija dobila ime po Muhtaru, čovjeku koji je bunio narod protiv Umajada, zahtijevajući kažnjavanje Husejnovih ubica. Njega su zvali »Kejsan«. Spomenuti naučnik ističe da ova frakcija ima jedanaest sljedbi... (A. M. el-Gurabi, Tarihu-l-fireki-l-islamijj; Kairo, 1959, str. 288).

¹⁹⁾ Kur'an: LXII, 9.

²⁰⁾ Kur'an: X, 49.

²¹⁾ Ebu Hašim 'Abdusselam, sin osnivača džubajiske frakcije Ebu Alija Muhameda b. Abdulvehhaba el-Džubajja. (Eš-Sehrestani, nav. djelo, 1/78).

9 — *Ruvejdije* smatraju da se nedozvoljena hrana (haram) ne ubraja u Božiju opskrbu (rizk) i kažu: Ko pojede nešto nedozvoljeno (eklu-l-haram) pojeo je ono što mu Bog nije propisao svojom opskrbom. Oni smatraju da je »opskrba« samo ono što je u ličnom vlasništvu.²²⁾ ²³⁾

10 — ²³⁾

11 — *'Avdije* ne dopuštaju ulazak u džennet nepokornom jer je za tu počast uslov napor. Dalje kažu: Ulazak u džennet je nadoknada za poslušnost i podnošenje iskušenja. Negiraju onosvjetsku vagu ljudskih djela (mizan) i zagovornništvo (šefa 'a).

12 — *Hajatije* tvrde da za neispunjene obaveze ne slijedi kazna, jer izvršiti ugovorenu obavezu nije stroga dužnost, čime negiraju Božije riječi:

»I ispunjavajte obavezu, jer će se za obavezu zaista odgovarati!«²⁴⁾ I Njegove riječi:

»I ispunjavajte obaveze na koje ste se Allahovim imenom obavezali ..«²⁵⁾

II — Džebarijska frakcija²⁶⁾

Džebrijska frakcija se razdijelila na dvanaest sljedbi i to:

1 — *Mustarije* koji vjeruju da čovjek ne djeluje prema svom vlastitom izboru, ni u smjeru dobra ni u smjeru grijeha, kojom tvrdnjom niječu riječi Uzvišenog:

»U njegovu (čovjekovu) korist je dobro koje učini, a na njegovu štetu zlo koje uradi.«²⁷⁾

2 — *'Adžzije* kažu da je čovjek nemoćan da se suprostavi Bo- žijim zahtjevima i potčinjavanju. Oni niječu ajet:

»Allah nikoga ne opterećuje preko mogućnosti njegovih.«²⁸⁾

²²⁾ Ebu Mensur el-Maturidi u svom djelu »Kitabu usuli-d-din« veli: »Na nedozvoljen način prisvojena i konzumirana hrana se smatra Božijim »rizkom« — opskrbom... Ima ljudi koji cijelog života jedu takvu hranu, pa je nemoguće za njih, kad odu sa ovog svijeta, reći da uopšte nisu jeli Božiju opskrbu, držeći da je opskrba samo ono što je u ličnom vlasništvu. Smatramo da je takav stav neispravan jer životinje nemaju svog vlasništva, a Bog ih opskrbljuje. »Na zemlji nema ni jednog živog bića, a da ga Allah ne hrani.« (Kur'an: XI, 6). (Vidi: El-Maturidi, Kitabu usuli-d-din, Sarajevo, Gazi Husrev-begova biblioteka, R = 6740, fol. 164a).

²³⁾ Prepisivač je izostavio desetu kaderijsku sljedbu. Zbog toga što ne raspolazemo drugim primjerkom rukopisa nismo u stanju utvrditi njeno ime i učenje.

²⁴⁾ Kur'an: XVII, 34.

²⁵⁾ Kur'an, XVI, 91.

²⁶⁾ Sire o ovoj frakciji, njenom učenju i sljedbama vidi: Omerdić, Muharem, Džebrije i njihovo učenje, Islamska misao, Sarajevo, VI/1984, br. 68, str. 27-33).

²⁷⁾ Kur'an: II, 286.

²⁸⁾ Kur'an: II, 286.

3 — *Mefru'ije* vjeruju da je Bog odjednom stvorio sva stvorenja, nakon čega više nije stvarao, nego se stvorena bića i egzistenti pojavljuju (redosljedom) svakog dana, sata i trena, postepeno.

4 — *Nedždžarije* kažu da će djeca bezvjernika neminovno u džehennem, a djeca vjernika u džennet. Takođe kažu, da pripadnici tradicije neće imati izlaza jer sumnjaju u Božiju odredbu.

Fol. 69b

5 — *Keslije* kažu da će čovjek biti nagrađen odgovarajućim rangom u džennetu, na što, u negativnom smislu, ne utječe njegova lijenost, a ni njegov trud, u pozitivnom smislu. Nagrada i kazna nisu u vezi sa pobožnošću ili grijешenjem, vele oni, niti će čovjek biti oštećen, niti bilo šta umanjeno zbog počinjenih prekršaja, a ni povećano sa pobožnošću. Ovim su zanijekali ajet:

»Ko čini dobro, u svoju korist čini, a ko radi zlo, na svoju štetu radi.«²⁹⁾
Također niječu i sljedeći ajet:

»A da li Mi kažnjavamo ikog drugog do nevjernika, nezahvalnika?!«³⁰⁾

6 — *Sabikije* uče da je sreća i nesreća propisana od praiskona, po zaslugi svake jedinke ponaosob; srećan će biti onaj ko ju je stekao u praiskonu i neće je umanjiti vršenje grijeha, a nesrećan je onaj ko je bio nesrećan u praiskonu, zbog čega mu ništa neće koristiti dobra djela. Prema tome, i dobar čovjek i grijешnik su jednaki, čime niječu riječi Uzvišenog Boga:

»Misle li oni koji čine zla djela da ćemo s njima postupiti jednako kao sa onima koji vjeruju i dobra djela čine, da će im život i smrt biti isti? Kako loše rasuđuju!«³¹⁾

7 — *Džebnije* oslobađaju čovjeka, koji se uspeo na rang »sve iz ljubavi prema Bogu«, od vjerskih dužnosti kao što su: post, namaz i dr.

8 — *Havfije* oslobađaju vjernike od straha prema Bogu, jer sve prijetnje koje je spomenuo u Kur'anu su predviđene za one koji ne vjeruju.

9 — *Tefkirije* vjeruju da je onaj ko je stekao znanje postao »oružnik« nauke i skrbnik njen, nakon čega se sa njega dižu obaveze pokornosti i bogobožnosti, ljudi su dužni da mu sve želje ispunjavaju, suvlasnik je u njihovoj imovini, a onaj ko bi povratio ono što je on uzeo iz njihova imetka tretiran bi bio kao nasilnik. Takvim stavovima niječu ajete Božije:

»A Allaha se boje od robova Njegovih učeni.«³²⁾

»Ne jedite imovinu jedan drugoga na nepošten način.«³³⁾

29) Kur'an: XLI, 46

30) Kur'an: XXXIV, 17.

31) Kur'an: XLV, 21

32) Kur'an: XXXV, 28.

33) Kur'an: II, 188.

»Oni koji bez ikakva prava jedu imetak siročadi — doista jedu ono što će ih u vatru dovesti i oni će u ognju goriti.«³⁴⁾

3 — *Hasbije* su bliski tefkirijama i kažu da je ovaj svijet zajedničko vlasništvo svih ljudi i niko nikome nema pravo ništa uskratiti ako neko hoće nešto da ima, čime niječu riječi Božije:

»Ne jedite imovinu jedni drugih na nedopušten način.«³⁵⁾

Fol. 70a

4 — *Munkerije* kažu: Kada se sjetiš Allaha uz Njegovo ime više ne spominji ničije, niti blizu Njegovog imena, jer to nije dopušteno. Oni smatraju neispravnim zajedničko izgovaranje dva šehadeta³⁶⁾ koje vjernici zajedno izgovaraju: Nema boga osim Njega (Allaha), a Muhamed je Allahov poslanik!

5 — *Mebanije* kažu: Raditi po Kur'anu nije obaveza, niti Božiji govor obavezuje na bilo što, jedina je dužnost slijediti pobude srca zato što je srce jedini zakonodavac. Bog ih uništio zbog onoga što govore.

III — Kerramijska frakcija³⁷⁾

Ova frakcija u sebi okuplja dvanaest sljedbi i to:

1 — *Mušebbihije* upoređuju Stvoritelja sa stvorenjima pa ga opisuju sa glavom, ustima, rukama, nogama i ljudskom naravi. Takvim učenjem negiraju ajet:

»Niko nije kao On! On sve čuje i sve vidi.«³⁸⁾

2 — *Mudžessimije* tvrde da Bog ima tijelo. Ortodoksni muslimani kažu: Tijelo je sastavljeno od (najmanje) dva elementa, što je nedopustivo reći za Boga. On je uzvišen i neovisan od toga.

3 — *Haddije* tvrde da Bog ima mjesto i vele da se smjestio na Aršu. Njihov stav je potpuno nastran obzirom da su Bogu pripisali ono što je svojstveno ljudima jer je Njega nemoguće upoređivati sa

³⁴⁾ Kur'an: IV, 10.

³⁵⁾ Kur'an: II, 188.

³⁶⁾ Dva šehadeta: »Ešhedu en lailahe illallah ve ušhedu enne Muhammeden 'abduhu ve resuluhu«, su uslov ulaska u islam... Uslov valjanosti prvog je izjava drugog. Poslanikove izreke o dva šehadeta su brojne, između kojih navodimo sljedeću:

»Islam je sagrađen na pet principa: očitovanju da nema drugog boga osim Allaha i da je Muhammed Božiji poslanik...« (Muhammed b. Isma'il el-Buhari, Sahihu-l-Buhari, bez mjesta izd., 1953, I, str. 9).

³⁷⁾ Kerramije su sljedbenici Ebu 'Abdullah b. Muhammeda b. Kerrama. Područje njegovog djelovanja i uticaja je Nejsabur, mada se u izvorima navodi da je duže vremena boravio u Mekki i Šamu. Umro je u Jerusalimu 255. god. po hidžru. Među njegovim pristalicama je bilo dosta umjerenih, učenih i ortodoksnih ljudi, od kojih se posebno ističe Ebu Ja'kub Ishak b. Mahmiš el-Va'iz (um. 383. h.), islamski misionar i naučnik. Njegov rad na planu širenja islama je bio plodan tako da je njegovom zaslugom u islam ušlo preko pet hiljada obraćenika.

Glavni stavovi Ibnu Kerrama su: Bog je gore; On je na Aršu; On je materija itd. (Eš-Sehrestani, nav. djelo, 1/108-113).

³⁸⁾ Kur'an: XLII, 11.

onim što je stvorio, kako je i potvrdio da »niko nije kao On«, niti ima sličnog Sebi, ni po Biću ni po atributima.

4 — *Halulije* vjeruju da je Allah ljepota u lijepim likovima. Zbog ovakvog vjerovanja oni su nevjernici. Allah ih prokleo zbog onoga što vjeruju.³⁹⁾

5 — *Šakije* kažu da nije nikome dozvoljeno reći: On je pokoran adekvatno svojoj pokornosti! Također, nije dopušteno reći: On je grijешnik po svojim prekršajima jer se tako može previdjeti pravo stanje (hal), pa da lijepo postane ružno, a ružno lijepo.

6 — *Mudžerredije* kažu: Iman je sama riječ očitovanja koja nije uslovljena vjerovanjem. Takvim učenje su zaniijekali riječi Uzvišenog:

»Ima ljudi koji govore: Vjerujemo u Allaha i u onaj svijet! — a oni nisu vjernici.«⁴⁰⁾

Fol. 70b

7 — *Vehlije* ističu: Čovjeku je uskraćena spoznaja Boga i niko Ga ne može spoznati pravom spoznajom. Ehli-sunnet kaže, shodno ajetu:

»Oni ne poznaju Allaha kako treba«⁴¹⁾ potvrđujući mogućnost spoznaje. Vehlije ne mogu imati pravu spoznaju, a mu'mini Ga spoznavaju pravom spoznajom i dozvoljava im se da to postignu kako treba.

8 — *'Amdije* smatraju da vjernik koji počinji grijeh neće biti za njega kažnjen, jer to nije »namjerno« učinio nego nesmotrenošću; pobude duše i njezin cilj vode realizaciji strasti, ali se ne suprotstavljaju Božijoj naredbi.

9 — *Essasije* ističu: Kada je Bog stvorio ljude nije im odredio nikakva zaduženja. Ko vjeruje biće spašen. Namaz, zekat i hadž nisu za ljude obavezni već su to dobri i pohvalni poslovi.

10 — *Nehsije* kažu: Uslov vjerovanja je znanje o dozvoljenom i zabranjenom! Znanje je nužno, a ako se ne bude vjerovalo da je nešto dopušteno i zabranjeno samim tim (uvjerenjem) ono postaje dozvoljeno, bez ikakvih posljedica za iman. Tradicionalisti kažu da golo znanje o dozvoljenom i zabranjenom neće čovjeka učiniti vjernikom dok u to ne uzvjeruje.

11 — *Esarikije* tvrde: Ko počinji krađu, milostinju koju podijeli izbrisaoće mu taj grijeh. Bludnik se sa kupanjem oslobađa grijeha bluda. Za takve grijehe, zaključuju, neće počinioći biti kažnjeni ni na ovom ni na budućem svijetu.

12 — *Haševije* zabranjuju upotrebu kijasa u (vjerskim) propisima.

³⁹⁾ Halulije su inkarnisti. U osnovi njihovog učenja je stav o inkarnaciji Boga u ljudima i stvarima.

⁴⁰⁾ Kur'an: II, 8. Od ovog ajeta pa do 20-og u istom poglavlju govori se o onima koji riječju iskazuju vjerovanje, a u duši su licemjери.

⁴¹⁾ Kur'an: VI, 91.

IV — Mu'attalijska frakcija⁴²⁾

Ova frakcija se dijeli na dvanaest sljedbi i to:

1. — *Džehmije* dopuštaju pobunu protiv nepravednog vladara.⁴³⁾
2. — *Mahlukije* kažu da je Kur'an stvoreni Allahov govor.⁴⁴⁾
3. — *Lafzije* kažu: Riječ i onaj koji je izgovori su jedno, nije stvorena kao što ni čovjekovo čitanje (riječi) nije stvoreno. Time ni- ječu riječi Božije: »Kad Allah stvara i vas i ono što napravite.«⁴⁵⁾

Tradicionalisti vele: Čitanje, izgovaranje, pisanje i pamćenje (Kur'ana) — sve je to stvoreno, a čitano, napisano i upamćeno nije stvoreno — to je nešto drugo.

Fol. 71a

4. — *Vakifije* uče da su Božiji atributi stvoreni izuzev volje, moći, znanja i stvaranja koji su vječni.

5. — ⁴⁶⁾

6. — *Varidije* vjeruju da vjernik (ni u kojem slučaju) neće gorjeti u ognju, niti se kur'anske prijetnje odnose na vjernike nego na one koji to nisu. Onaj ko uđe u džehennem, vele oni, iz njega više neće nikada izaći.

7. — Sljedba koja ne vjeruje u postojanje iskušenja u grobu i pitanja od strane dva meleka, Munkira i Nekira.⁴⁷⁾

8. — *Vezniye* negiraju vagu djela na Sudnjem danu i tvrde da mjerenja ljudskih djela uopće neće biti. Smatraju da je »mizan« (vaga), koju Kur'an spominje, aluzija na pravdu, a o uspostavljanju nekakve tezuje djela nema ni govora.

⁴²⁾ Ova frakcija želi da zaštiti svoju ideju o savršenoj Božijoj transcencenciji, zbog toga svemu prilaze racionalnim sredstvima i metodom, poričući postojanje Božijih atributa. Oni kažu da je Bog apsolutno suštastvo, status absolutus bez vječnih imena i atributa, jer to Mu pripisivati vodi u politeizam (širk). Zbog toga su dobili naziv »mu'atalije« jer lišavaju Boga svakog sadržaja. Ovim imenom se, slobodno, mogu nazvati mnoge mu'tezilijske i kaderijske sljedbe...

Faruddin er-Razi ovu mu'atalijsku sljedbu ubraja u džebrijske sljedbe i veli: »Sljedbenici Džehma b. Safvana iz Tirmiza. Tvrdio je da čovjek nema nikakve moći... (Er-Razi, El-i'tikadatu fireki-l-muslimin ve-l-mušrikin, Bejrut, 1982, str. 68).

⁴⁴⁾ Jedno od teških pitanja u akaidu je rasprava o »kelamullahu«. Ima mišljenja da je 'ilmul-kelam dobio naziv zbog brojnih rasprava o »govoru«. Ova sljedba se slaže da Bog govori, ali u tumačenju toga zapada u nepovratnu grešku, jer Njegov atribut govora svrstava u nastale attribute. Mu'tezilije misle da je Božiji govor nastao i da Kur'an nije vječan zbog toga što je govor nužno sastavljen od glasova, to nije Njegovo svojstvo i ne opstoji uz Njega... Eš'arije i maturidije se suprotstavljaju gornjim stavovima, u raspravu unoseći stav o dvije vrste govora: duhovnom — neglasovnom govoru (el-kelamun-nefs) koji je vječan i o glasovnom govoru koji je nastao ...

⁴⁵⁾ Kur'an: XXXVII, 96.

⁴⁶⁾ I na ovom mjestu je prepisivač ispustio jednu mu'atalijsku sljedbu.

⁴⁷⁾ Ovoj sljedbi autor ne spominje naziv ili ga je, možda, prepisivač izostavio.

9. — *Mejlje* kažu da ni jedan poslanik neće imati pravo zagovorništva (šefa'a) na Sudnjem danu, jer zagovaranje je izraz pristrasnosti, čega tada neće biti.

10. — *Harekije* ističu da će oni koji ne vjeruju odjednom biti spaljeni u Vatri, da bi i dalje ostali u njoj, ali bez osjećaja bola i muke.

11. — *Fanije* kažu da su i džennet i džehennem prolazni, i neke ružne stvari pripisuju Bogu.

12. — *Karmitije* još nazivaju »zenadikijama«, a uče, da žena poslije mjesečnog ciklusa (hajd) treba izvršiti »pranje« kravljom mokraćom. Oni se klanjaju kravi i drže dopuštenim spolni odnos sa svim ženama. Zindici još kažu: Svijet nema Stvoritelja. Neki još dodaju: Vjerovjesništvo nije istina.

Bog ih prokleo zbog onoga što govore!

V — Nasibijska frakcija⁴⁹⁾

Ova frakcija broji dvanaest sljedbi i to:

1 — *Muhakkimije* tvrde za Osmana i Aliju da su nevjernici, a za Talhu, Zubejra i Muaviju da su zalutali. Novonastala pitanja ne dopuštaju uvrštavati u kodeks propisa, a onima koji se u to upuste prijete otpadništvom.⁴⁹⁾

Fol. 71b

2 — *Ezrekije* zagovaraju dužnost pokoravanja griješnom vladaru kao i onom koji ne griješi, dopuštajući ubistvo svakog onog ko se ne bude pokoravao vladaru. Smatraju dopuštenom imovinu muslimana po vladarevom nalogu.⁵⁰⁾

3 — *Hafsije* dopuštaju brak sa majkom i sestrom, a za teškog griješnika vele da je nevjernik. ^{48 * 50}

⁴⁸⁾ Dobili su naziv »nasibije«, jer su podržavali neprijateljstvo i pobunu protiv halife Alije. Drugi nazivi za ovu frakciju su: »haridžije« — pobunjenici protiv Alija i Mu'avija; »muhakkimije« — jer su taj naziv dobili zbog parole koju su neprekidno izgovarali »la hukme illa lillah« — priznajemo samo Božiji sud, na taj način se suprostavljajući odluci arbitražnog suda predstavnika zaraćenih strana na Siffinu; »šuratije«, jer su izjavljivali da su se »darovali vjeri Božijoj«; »harurije« — prva formirana borbena grupa sa »izabranim emiru-l-mu'mininom«, kako su nazivali svog vođu Er-Rasibija, u selu Harurau u Iraku; »havamisiye« — obzirom da ih neki smatraju petom pravnom školom uz općepriznate četiri. (Vidi šire: Mahmud el-Bišbiši, El-Fireku-l-islamijje, Kairo, 1932, str. 41 i: Hanna el-Fahuri i dr Halil el-Džerri, Tarihu-l-felsefeti-l-'arebijjeti, Kairo, I, str. 191).

⁴⁹⁾ Najstarija haridžijska sljedba formirana u toku rasprave arbitražnog suda na Siffinu. Osporavali su legalitet vlasti Aliji i Muaviji, izričući na njih anatemu (tekfir) pa su od ostalih muslimana bili proglašeni otpadnicima. Takođe su učili da je dopušteno birati za halifu čovjeka izvan Kurejš plemena...

⁵⁰⁾ Tvrde da grijeh sa roditelja prelazi na njihovu djecu; zabranjuju »redžm« za bludnike koji su, u braku, počinili preljubu, jer se to ne spominje u Kur'anu; kazna za objedu (haddu-l-kazf) se izvršava samo ako je objedena udata žena; poslanici su činili male i velike grijehe itd.

4 — *Hazimije* vjeruju u potpunu dopuštenost ratnog plijena, ali ne dopuštaju da se od nemuslimana bilo šta prisvaja na ilegalan način. *Hamzekije* su jedno njihovo krilo koje tvrdi da nije potpunog imana onaj ko savršeno ne poznaje Allaha, niti je ispravnog imana onaj ko ne zna imena Poslanikovog oca i djeda.

5 — *Šemrahije* vjeruju da ljubav odlučne ljude oslobađa od odgovornosti za prekršaje i od vjerskih dužnosti; ljubav sva zaduženja eliminiše, a kad postanu samosvjesni onda imaju dozvolu da se druže sa Nearapima i ponašaju kao i oni.

6 — *Edžnebijie* smatraju da milostinja i molitve za umrle ne koriste umrlima niti će imati nagradu za to. Takvim rezonovanjem, niječu ajet:

»I svako će znati šta je pripremio, a šta propustio.⁵¹⁾

7 — *'Abdije* drže da ne treba muslimanskoj malodobnoj djeci, kada umru, klanjati džennazu, niti je valjan brak sa osobom koja nije stupila u punoljetstvo. Do punoljetstva djeca ne mogu biti vjernici makar ih rodila majka vjernica.

8 — *Mejmunije* dopuštaju brak sa kćerkom i unukom. Oni tvrde da kur'ansko poglavlje »Jusuḫ« ne ulazi u sastav Kur'ana, niti je valjan hilafet bilo kog drugog čovjeka osim pripadnika plemena Hašimija.⁵²⁾

9 — *Šejbanije* dopuštaju da i žena može biti halifa, čak i njena robinja, i dopuštaju oružani ustanak protiv nepravednog vladara.

10 — *Jezidije* kažu da će doći još jedan vjerovjesnik i to od Persijanaca čiji će vjerovjesnik derogirati Muhammedov Šeri'at. Bog ih prokleo za takve izjave!

Fol. 72a

11 — *Kezbije* smatraju da nije valjan namaz u hlačama; ispred mihraba (niše u džamiji) zabadaju kolac za koji vežu životinju; ne dopuštaju vršenje male i velike nužde na otvorenom prostoru.

12 — *Kenzije* kažu: Mi ne znamo da li danas ima pravih vjernika? Zbog te sumnje oni nikome ne daju svoj zekat »jer je zekat namijenjen samo za pravovjerne.« Pravovjernik je nepoznanica za njih, zbog čega svoj imetak ostavljaju (skriven) u zemlji dok ga Allah ne dadne u ruke pravih vjernika, kad to On htjedne.

VI — Rafidijska frakcija⁵³⁾

Ova frakcija se pocijepala na dvanaest sljedbi i to:

⁵¹⁾ Kur'an: LXXXII, 5.

⁵²⁾ Osnivač ove sljedbe je Mejmun b. Halid, a po Eš-Sehrestaniju, Mejmun b. Imran. Tvrdio je da i dobro i zlo dolazi od čovjeka, da je čovjek stvoritelj i kreator svojih djela, da Bog ne želi bezgriješna čovjeka, da postoji moć prije djela da će mušrik u džennet itd. (Eš-Sehrestani, nav. djelo, I/129).

⁵³⁾ Naziv za šiitsku frakciju. Ova frakcija predstavlja važnu »šizmu u islamu« (Fazlur Rahman) obzirom da je vrelo njihove doktrine židovska baština i persijska ideologija (Ahmed Emin, Welhausen, Dozi). Na drugoj strani su predstavljeni kao »Ortodoksni ogranak islama« (Džemal Čehajić),

1 — *Kamilije* kažu da je nevjernik postao onaj ko se zavjetovao na vjernost halifi Ebu Bekru. Ne smatraju nepokornošću Iblisovo (satanino) odbijanje da učini sedždu Ademu.⁵⁴⁾

2 — *Šerikije* tvrde da je Alija Muhammedov a. s. drug u poslanstvu.

3 — *Ishakije* su uvjerenja da se vjerovjesništvo ne prekida sve do Sudnjeg dana, pa onaj ko stekne znanje Ehli-bejta i poznaje egzegezu kur'anskog teksta, poslanik je.

Bog ih uništio što tako govore.

4 — *Batinije* još nazivaju »*imamijama*«, a uče da je Allah poslao meleka Džibrila sa Objavom Aliji, međutim, melek je pogriješio i došao Muhamedu sa Objavom. Oni u ezanu kažu: »Svjedočim da je Alija Božiji poslanik!« Neki od njih kažu da imamet pripada samo Alinoj djeci a ne nekom drugom. Uglavnom, ovu konstataciju zastupaju imami je.⁵⁵⁾

5 — *Temasilije* još nazivaju »*tefvidijama*«, a na stanovištu su da je Muhamed a.s. stvoritelj kosmosa, jer je njemu Allah povjerio kreaciju svijeta i svega u njemu.

6 — *Tenasuhije* smatraju: Kada umre čovjek njegova duša inkarnira u drugu osobu; duša lošeg čovjeka inkarnira u lošega, a duša dobrog čovjeka u drugog dobrog čovjeka.

7 — *Mensurije* tvrde da u jelu nema harama, sve je dozvoljeno jesti što je za jelo, a što se tiče harama koji su Kur'anom istaknuti to su: ne voljeti Ebu Bekra i Omera jer je ljubav prema njima haram.

8 — *Mukni'ije* kažu: Dozvoljeno je imati spolne odnose sa ženama van braka. Zbog takvog stava, muškarci ove frakcije su se prostituisali sa svakom ženom do koje su mogli stići i govorili: »Ovo je lov, a loviti je dozvoljeno!«

odane pristalice Alije i njegove porodice i privrženici islama (Abdulhalim Mahmud, Taha Husejn), učenje u stalnom razvoju u sprezi sa sufizmom (Husejn Nasr), važna opozicija učenju tradicionalističkog krila (Ibnu Haldun) itd. Veliki šijski naučnik, značajnog autoriteta i ugleda veli da su šiije ortodoksni muslimani i da u islamskim znanostima i kulturi slijede školu Poslanika i njegovih nasljednika. (Tabatabai, Shiite Islam, London, 1975, str. 33).

⁵⁴⁾ Ebu Kamil, osnivač ove imamijske sljedbe veli da su počinili nevjerstvo svi Poslanikovi drugovi koji nisu dali prisegu Aliji, a dali je Ebu Bekru; zagovaraju »redž'at« — povratak na ovaj svijet prije Sudnjeg dana; Iblis (satana) je najodabranije stvorenje, odličnije od čovjeka, jer je stvoren od vatre, a čovjek od zemlje; Bog se inkarnirao u vjerovjesnike i imame... Ed-Dehlevi ih ubraja među najekstremnije i najfanatičnije šiije, a El-Bagdadi ih naziva bogohulnicima. (Hakim ed-Dehlevi, Muhtesaru tuhfeti isna 'ašerije, Istanbul, str. 10 i: El-Bagdadi, nav. djelo, str. 54).

⁵⁵⁾ Šiije septimalisti vele da je sedam velikih imama, duodecimalisti tvrde da ih je dvanaest, a ismailije ne ograničavaju njihov broj. Veći je broj batinijskih sljedbi, sve su ekstremne i fanatične tako da su odigrale vrlo negativnu ulogu za islam i muslimane. Sve jasne i nedvosmislene kur'anske ajete su tumačili na ezoteričan način, izmišljajući smislove i poruke. Muhammed ed-Dejlemi spominje petnaest batinijskih krila... (Vidi šire o batinijama: Muhammed b. el-Hasan ed-Dejlemi, Bejanu mezahibi-1-batinije ve butlanihi, Lahor, 1982, str. 21).

Fol. 72b

9 — *Hitabije* dopuštaju krivo svjedočenje, bez znanja i očevidnosti.

10 — Ova frakcija pripisuje Aliji božansku narav. Također, tvrde da je Alija nakon završetka svoje pravedne vladavine na ovom svijetu: otišao u više sfere kroz koje kruži oko svijeta i da će ponovo doći i povesti borbu protiv svojih protivnika.⁵⁶⁾

11 — *Hašimije* zagovaraju Božiju ograničenost i konačnost. Također govore o Božijim dimenzijama, širini i dužini, da širina odgovara dužini, da je Bog stacioniran na Aršu i da poslanici nisu bili sačuvani od grijeha (gajri ma'sumin).⁵⁷⁾

12 — *Zejdije* slijede Zejda b. 'Alija, ne mrze Ebu Bekra već samo za njega kažu: »Pogriješio je.« Ističu da je dužnost svih ljudi pomoći onoga ko se izjasni za poziv hilafetu Alijinih potomaka.⁵⁸⁾

*
* * *

Ovo su neka razmatranja učenja i vjerovanja muslimanskih frakcija. Svi su oni na krivom putu osim pripadnika Poslanikovog puta i Zajednice (ehli sunne ve-l-džema'a) koji su u pravu i uz koje je istina. Gdje god bili neka ih prati Božija pomoć i neka budu uništeni njihovi protivnici zbog toga što ne slijede učenje i vjerovanje koje slijede oni.

Bože! Pokaži nam istinu istinom i uputi nas da je slijedimo, ukaži nam krivi put krivim i sačuvaj nas od njega. Podari nam življenje po propisima Sunneta i usmrti nas, kad nam smrt dođe, u pravoj vjeri sa izgovaranjem Šehadeta!

Svršeno (prepisano),
Godine 1112.

S U M M A R Y

Muhammad b. Pir 'Aii al-Bargili (929-981/1523-1573), the well-known Islamic scholar, within a large opus of his work, wrote a book on Islamic factions, their teachings and their belief. The title of the book as »Tuhfat al-mustaršidin fi bajani medahibi firaq al-Muslimin«. It is a short treatise on the best-known groups of Islamic factions and their fundamental attitudes on which they developed the theories different from the teaching of the orthodox Islam.

At the beginning of the book al-Bargili discusses the teaching of the orthodox Islamic wing and then the teachings of six large fact-

⁵⁶⁾ U rukopisu se ne navodi naziv ove sljedbe, ali se, na osnovu izloženog njihovog učenja, može utvrditi da su to uluhijje.

⁵⁷⁾ Sljedbenici Ebu Hašima b. Muhammeda b-el-Hanefija. (Usp. Eš-Šehrestanija, nav. djelo, I/151).

⁵⁸⁾ Najumjerenije šijsko krilo nazvano po osnivaču Zejdu b. 'Aliju b. el-Husejnu. Ovom krilu pripadaju sljedeće sljedbe: džarudije, sulejmanije, džeririje, ildžamije, salihije, betrije, j'akubije i ne'imije.

oins including twelve sectes of each of them. The way in which the author classifies them is not identical with the classifications made by other well-known authors and heresyographers engaged in this phenomenon such as: al-Bagdadl, aš-Šahrastani, Ibnu Hazm, al-Eš'ari and others. The mother factions in al-Bargili's opinion are: Gabriyya, Qadariyya, Karramiyya, Mu'attaliyya, Rafidiyya and Nawasibiyya.

Al-Bargili's book is the only one of this kind in the possession of Gazi Husref Bey Library discovered up to now which serves as a proof that only authentic teachings of Islam have always prevailed in our provinces and that no faction has ever been supported or rooted here.

Since some places in the book are not quite clear and intelligible, the whole translation of the book is accompanied with necessary notes, which, to our belief, will be useful to those readers who are less familiar with the teachings of Islamic factions.

Početak El-Bergilijevog djela »Tuhfetu-l-musteršidin fi bejani mezahibi
fireki-l-muslimin«. Rukopis: Sarajevo GHB, R 2268 (fol. 66b)